

ERŐS ZOLTÁN:

MAGYAR IRODALMI HELYNEVEK
A-TÓL Z-IG

Már előljáróban megállapíthatjuk, hogy száz-
dékában és tartalmában egyaránt hasznos kézi-
könyvvel lepté meg a Móra Ferenc Könyvkiadó
az irodalmat kedvelők táborát. A szerző, *Erős
Zoltán*, irodalmi emlékeink vonzásában, a hagyomá-
nyörzés és -ápolás szándékával gyűjtötte össze
és lexikonszerűen rendezte el a magyar írók,
költők életútjával, munkásságával, legismertebb
műveikkel kapcsolatos helyneveket: A-tól Z-ig,
ahogy ezt a könyv címe is jelzi. Összeállításában
nem a teljességre való törekvés vezette a szerzőt,
hanem elsősorban az irodalomtanítás iránt érzett
elkötelezettség és szolgálat, az a dicséretes szán-
dék, hogy mindenekelőtt segítséget nyújtson az is-
kolai irodalomórákhoz, pontosabban – a szerző
bevezető szavaival élve – ahhoz: „*hol találhatók
a térképen és a valóságban írónk, költőink életé-
hez, munkásságához, a tanult olvasmányokhoz
kapcsolódó fontosabb, jelentősebb helységek, tá-
jak; milyen irodalmi érdekességek fűződnek az
irodalomtörténetben gyakran szereplő helynevek-
hez.*” Ennél fogva természetes, hogy a válogatás
alapjául az általános és középfokú iskolák tan-
tervei, tankönyvei, olvasmányai szolgáltak, első-
sorban ezekre támaszkodva állt össze ez az izlés-
es kiállítás, s bizonyára nemcsak a diákok és
irodalomtanárok érdeklődését felkeltő irodalmi
„földrajzkönyv”.

A maga nemében e páratlan és sajátos munka
– jellegéből adódóan – elsősorban az „irodalmi
topográfia” alapozásához, megszilárdításához
nyújthat hathatós segítséget. Közismert ebben a
tekintetben tanulónk nagyfokú bizonytalansága,
tájékozatlansága. Ezért csak örülhetünk annak a
következtetésnek, hogy a kötet minden egyes
szócikke elsőként a szóban forgó helység föld-
rajzi meghatározását: elhelyezkedését, fekvését
adja meg, tömör szakszerűséggel. Ennek igazolá-
sát az innen-onnan kiragadott egy-két példa is
meggyőzően bizonyítja. Íme: „*ABDA* Község
Győr-Sopron megyében, Győr közvetlen közelé-
ben; *KUFSTEIN* Város Tirol-tartományban, Inns-
brucktól északkeletre; *SEGESVÁR* (Sighişoara)
Város Erdély nyugati részén, a Nagy-Küküllő völ-
gyében, Marosvásárhelytől délre; *HUSZT* (Huszt)
Város a Kárpátontúli-területen, az Ukrán SZSZK-
ban, a Rika és a Tisza találkozásánál; *DARDZSI-
LING* Város Bengál államban, a Himalájánál, a
Mount Everest lábánál.” stb. Bármennyire is pre-
cízek ezek az idézett szöveges útbaigazítások, to-
pográfiai tájékozottságról azonban térkép nélkül
nemigen beszélhetünk. Joggal fájlahatjuk ezért a
kötetet böngésző olvasóval együtt ennek hiányát.

A földrajzi eligazítás mellett felbecsülhetetlen

értéke a kötetnek az a gazdag irodalmi, történelmi
információs anyag is, amelyet ez a 254 oldalas
könyv tartalmaz, hisz nemcsak Magyarország, ha-
nem – történelmi múltunkból adódóan – szomszéd-
dink: Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Romá-
nia, Szovjetunió, továbbá más európai, illetve
más földrészekre lévő országok fontosabb irodal-
mi emlékeit is feltérképezi. Az érdeklődés felkel-
tésén túl e hatalmas anyag kitűnően szolgálhatja
az irodalmi műveltség gazdagítását, elmélyítését,
az írói életutak, az irodalmi alkotások teljesebb
megértését, befogadását. Annál is inkább, mert
az egyes helynevekhez kapcsolódó tényanyagot
nem a száraz adatszerűség, lexikalitás jellemzi,
hanem az oldott, tárgyyszerű stílus, az író és mű
összefüggésének szemlélete, a jól összefogott, tar-
talmas ismeretnyújtás. Megállapításaink illusztrá-
lására lássunk egy-két megvilágító példát: „*BA-
DACSONY* A hegy oldalában, a szőlők között
áll Szegegy Róza barokk stílusú présháza. (Ma e
házban van a Balatoni Irodalmi Múzeum.) Egy
badacsonyi szüreten ismerkedett meg 1795 őszén
Kisfaludy Sándor Szegegy Rózával, későbbi fe-
leségével. Közvetlenül a szüreti mulatság után
meg is kéri a kezét, de ekkor kocsarat kap.
Részben e szerelmi csalódás hatására írta Kis-
faludy Sándor 1796 és 1798 között *A kesergő
szerelem* című versciklust, amely *Himfy szerelmei*
c. művének első része volt; *OZORA* A vár alati-
tí régi kocsmaépületben (ma is vendéglő) lépett
fel segédszínészként Petőfi Sándor 1839 júliusá-
ban. 1848. október 7-én a község határában
zajlott le a magyar szabadságharc egyik legsike-
resebb hadművelete. A környék nemzetőreiből és
népfelkelőiből verbuválódott maroknyi sereg
Ozoránál fegyverletételre kényszerítette a császá-
riak hadoszlopát. A történelmi eseményt Illyés
Gyula *Ozorai példa* c. drámájában és hasonló
című versében idézi meg. A községről és környé-
kéről Illyés *Puszták népe* c. művében is olvas-
hatunk; *FARKASLAKA* E faluban született
1897. szeptember 20-án Tamási Áron. Farkaslak-
ról tizenhárom éves korában, 1910-ben kerül el
Székelyudvarhelyre gimnáziumi tanulónak. A
szünidőben rendszeresen hazajár. Szinte vala-
mennyi művében szerepel szülőfalujának népe, a
könyvező táj emléke. A *Bölcső és bagoly* c. ön-
életrajzi regényében részletesen leírja Farkasla-
kát. A falut és környékét idézi az *Abel* c. triló-
gia és számos elbeszélése. Az író 1966. május
26-án hunyt el Budapesten, 1966. június 2-án
búcsúztatták a Farkasréti temetőben, de kívánsá-
ga szerint szülőfalujában, a község temetője kö-
zelében temetik el. Síremlékét, amely az országot
mellett lévő templom dombján áll, Szervátiusz
Jenő és Tibor készítette; *ISZTAMBUL* A város
egykori neve Bizánc volt. Ehhez kapcsolódik a
Botond című ismert monda. Isztambul Konstanti-
nápolyként szerepelt a középkorban. A város ne-

vét például Csokonai Vitéz Mihály 1794-ben írt *Konstantinápoly* c. költeménye is idézi. Itt volt a hírhedt Héttorony börtön, a Jedikula. A Héttoronyban raboskodott többek között Török Bálint és Wathay Ferenc. A magyar irodalomban számos, törökök elleni harcról szóló mű idézi a Héttorony börtönvárat. Többek között Gárdonyi Géza *Egri csillagok* c. regénye. Az író 1899-ben maga is felkereste Iztambul, megtekintette a Héttornyot, élményeket gyűjtve könyvéhez.

Az említett példák jól bizonyítják, hogy ez a kislexikon egyúttal remek ajánló bibliográfia is az olvasáshoz. Még akkor sem vonható kétségbe ez a figyelemfelhívó, egy-egy mű olvasására inspiráló, ösztönző szándék, ha itt-ott el is marad a műre való pontos utalás, mint például Madagaszkár, Nápoly stb. esetében. A konkrét műcímek beiktatásával ez könnyen pótolható, szinte a szöveg terjedelmének növelése nélkül.

Maga az irodalmi helynévanyag három nagy csoportba rendeződik. Az egyik Magyarország, a másik a szomszédos országok, a harmadik csoport pedig Európa és más földrészek helyneveit öleli fel. Ez utóbbinál – jó néhány esetben – a helyes kiejtés sem ártott volna zárójelben közölni. Számbavenni, hogy ez hol indokolt és szükséges, úgy véljük, nem kell. Észrevételünkkel csupán ennek jelentőségét kívántuk aláhúzni.

A kötet szándéka ellenére is többet nyújt, mint amennyit ígér. S bármennyire is szívesen vennénk a helynevek további gyarapítását, az igényeknek valahol határt kell szabni. A kötetbe került helynév alapján mégis indokoltnak érezzük helyel-közzel a további bővítést. Ha már Abonymál említettük a „Sej, Nagyabonyban csak két torony látszik” kezdetű népdalt, akkor a szöveg folytatásaképpen Majland nevét is meg kellene említenünk. Kodály neve viszont Galánta után kiált. Czuczor Gergely a névmutató alapján tizenegyszer fordul elő a kézikönyvben, de szülőfaluját, Andódot, nem találjuk. Ilyen és ehhez hasonló összefüggésben talán joggal támadhat bizonyos hiányérzetünk. Különösképpen hiányolhatjuk az élő klasszikusaink jelenlétét. akik pedig ott vannak – s nyilván nem véletlenül – iskolás tankönyveinkben. Hogy „a könyv irodalmi emlékbélyek gyűjteménye”, nem látszik meggyőző érvnek kirekesztésükre. Általuk éppen a kontinuitás érzékeltetése válhatott volna lehetővé. annak tudatosítása, hogy a jelen a múltban gyökereszik, hogy a táj ott élő népével, történelmi múltjával, irodalmi hagyományaival a jelen klasszikusainál is megtartó erő és ihlető forrás is egyszermind. De a mű címe is ellentmond a fentebb említett elvnek. Kivonná kétségbe – nemcsak Kemény Zsigmond, hanem Sütő András esetében is – jelentős irodalmi helynévként Pusztakamarást! Megjegyzésünk – úgy véljük –, legalább végiggondolásra mindenképpen érdemes, sőt a jelenlegi helynévanyag a gyakorlati alkalmazásra is szolgáltat példát (l. Ottlik, Páskándi), a kizáró elv ellenére is.

A munka értékét, hasznosságát – az elmondot-

takon kívül – növeli az a változatos, dokumentumértékű képanyag is, amelyet a kötetben találunk. Ugyanezt mondhatjuk el a mű olvasmányos, világos stílusáról, a gyors tájékozódást megkönnyítő név-, illetve helynévmutatóiról, valamint az útikalauznak szánt címjegyzékéről is, amely irodalmi emlékházainkról és múzeumainkról készült.

A mű ismeretében meggyőződéssel ajánljuk Erős Zoltán könyvét tanárnak és diáknak egyaránt, mert igazán hasznos segítőársat és gazdagító olvasmányt fedezhet fel benne.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1985. 254. l.

DR. DOBCSÁNYI FERENC

SZEBENYI PÉTERNÉ:

ERKÖLCS ÉS VILÁGNÉZET A SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSSEN

A Korszerű Nevelés-sorozatban jelent meg Szebenyi Péterné új könyve, amely a pedagógia egyik eddig még nem kellőképpen feltárt területét, az erkölcs és világnézet kapcsolatát vizsgálja, illetve azok kialakulását a személyiségfejlődés során.

A könyv első fejezetében a probléma történeti jellegű megközelítését olvashatjuk a század-előtől napjainkig. A szerző először a XX. század első felében élt nagy magyar pedagógiai gondolkodók, Kármán Mór, Nagy László, Weszely Ödön, Imre Sándor, Fináczy Ernő, Prohászka Lajos, Karácsony Sándor, Kornis Gyula erkölcsről és világnézetről vallott felfogását ismereti koncepcióik tükrében, majd rátér az 1945 utáni helyzet elemzésére. Ezt az áttekintést kritikus szemlélet jellemzi, hisz az ekkor fellépő problémák – az erkölcs és a világnézet egységének megbomlása, egységes erkölcsfilozófia hiánya, vulgarizált fogalmak – mind a mai napig éreztetik hatásukat pedagógiai gondolkodásunkban. A második fejezet az erkölcs és világnézet fogalmát, objektív (társadalmi), illetőleg szubjektív (egyéni) oldalát elemzi, majd az erkölcsi és világnézeti fejlődést vizsgálja fel a felnőtt személyiség kialakulásáig. A szerző véleménye szerint „az erkölcs és a világnézet alakulása az egyénben *párhuzamosan*, egymással *kölcsönhatásban* megy végbe. Ennek a kölcsönhatásnak számos olyan konzekvenciája van a személyiségfejlődés egészére, melyek az erkölcs és a világnézet egymástól független vizsgálataiban nem mutatkoznak meg”. E gondolatokból kiindulva a továbbiakban Szebenyi Péterné az erkölcs és a világnézet kölcsönhatásában történő fejlesztés egyik *lebenszerűs* változatát mutatja be. A kialakítandó személyiségtípus eszmei modelljét a következőképpen körvonalazza. „A fejlett szocialista társadalom iránti elkötelezettség, tudatos, aktív fejlesztés irányú magatartás és sokoldalú, alkotó jellegű tevékenységrendszer.”